DOI: <https://doi.org/10.32839/2304-5809/2020-3-79-34>

УДК 811.581.372

Перелома Т.С., Варава О.Г.

Київський національний університет імені Тараса Шевченка

КОМПАРАТИВНИЙ АНАЛІЗ МОНОФТОНГІВ І ДИФТОНГІВ КИТАЙСЬКОЇ ТА УКРАЇНСЬКОЇ МОВ ЯК ЗАСІБ ПОДОЛАННЯ МОВНОЇ ІНТЕРФЕРЕНЦІЇ

Анотація. У статті розглядається поняття фіналів, монофтонгів, дифтонгів та трифтонгів у китайській мові. Розглянуто відмінності у відтворенні голосних звуків української та монофтонгів і дифтонгів китайської мов, а також важливість підкреслення цих відмінностей під час викладання фонетики китайської мови. Досліджено теоретичні аспекти вимови китайських голосних звуків, їх місце та спосіб творення, а також проведена порівняльна характеристика з голосними звуками української мови. Проаналізовано роботи науковців, які своєю чергою досліджували явище порівняння китайських звуків зі звуками інших мов. Виявлено відмінності у процесі формування звуків, а також підкреслена важливість формування компетентності у вимові фонем китайської мови на початковому рівні мовної підготовки для запобігання формування акценту та помилкового завчання звуків під впливом рідної мови.

Ключові слова: фонетика китайської мови, фонетична система китайської мови, фінали, голосні китайської мови, відмінність творення звуків.

Pereloma Tetiana, Varava Oleksandra

Taras Shevchenko National University of Kyiv

COMPARATIVE ANALYSIS OF MONOFTONGS AND DIPHTHONGS OF CHINESE AND UKRAINIAN LANGUAGES AS A MEANS OF PREVENTING LANGUAGE INTERFERENCE

Summary. During the study of any language students are facing the problem of influence other tongue on the studied language. This is shown at different levels – lexical, grammatical, and phonetic, etc. For faster memorization of phonetic material in the initial level of knowledge formation, students often identify the sounds of the language being taught with the sounds of their mother tongue, which causes phonetic interference. Phonetics is a fundamental discipline during learning of any language. The main object of studying phonetics is smallest units of the language stream that make up words in a language. The Chinese phonetic system is not difficult for Ukrainian-speaking students, because it has a certain numbers of sounds and their combinations that are not specific to the phonetic system of the Ukrainian language. Nevertheless, it is very important to study the theoretical base of Chinese phonetics and to compare it with mother tongue. The article deals with the concept of the monophthongs, diphthongs, triphthongs in the Chinese language. The differences in the pronunciation of vowels in Ukrainian and Chinese language and the importance of emphasizing their differences in teaching phonetics of the Chinese language to the students are considered. The study of theoretical aspects of pronunciation of Chinese vowel sounds, their place and the way of creation, as well as a comparative characteristic with sounds of the Ukrainian language were conducted. The work of scientists, who in turn investigated the phenomenon of comparison of Chinese sounds with sounds of other languages were analysed. The differences in the process of formation of sounds are revealed, as well as the importance of forming the competence in pronunciation phonemes of the Chinese language at the initial level of language training to prevent the formation of accent and erroneous of sounds under the influence of the native language. Understanding of own mistakes is an important step in successfully mastering of the phonetic material for Ukrainian-speaking students, which will help to avoid or overcome such phenomenon as phonetic interference.

Keywords: Chinese phonetics, phonetic system of Chinese language, finals, vowels of the Chinese language, the differences in sounds reproduction.

Постановка проблеми. Фонетика (від гр. *phone* – звук) – розділ мовознавства, що вивчає звуковий склад мови. Основним об'єктом вивчення фонетики є звуки – найменші одиниці мовного потоку, з яких у мові складаються слова. Фонетика – це фундаментальна дисципліна під час вивчення будь-якої мови. Китайська фонетична система являє собою не аби яку складність для україномовних студентів, адже має певну кількість звуків та їх сполучень, які не є притаманними для фонетичної системи української мови [4].

Під час вивчення будь-якої мови, студент стикається з проблемою впливу рідної мови на виучувану. Це проявляється на різних рівнях – лексичному, граматичному, фонетичному тощо. Для більш швидкого запам'ятовування фонетичного матеріалу на початковому етапі формування знань студенти часто ототожнюють зву-

ки виучуваної мови зі звуками рідної мови, що спричиняє виникнення фонетичної інтерференції (інтерференція – це зміна в структурі або елементах структури однієї мови під впливом іншої) [1]. Таке ототожнення швидко входить у звичку і гірше піддається виправленню у подальшому процесі вивчення мови. Саме тому розуміння теоретичних принципів творення звуків виучуваної мови та їх компаративно-зіставний аналіз з рідною мовою сприятиме формуванню більш правильної артикуляції і, як наслідок, зменшить можливість виникнення фонетичної інтерференції, зокрема акценту.

Аналіз наукових досліджень і публікацій. Китайська мовна традиція нараховує понад 20 століть. Свої праці на тему фонетики і фонології китайської мови опублікували такі китайські дослідники як Шень Юе, Чжао Юань Жень, Лу Фаен, Сунь Де Цзінь, а також ряд західних

дослідників, зокрема Н. Кірнсова, М. Ястребянська, Т. Задоев, А. Кондрашевський, Н. Спешнев та багато інших. В останні роки все більше українських дослідників присвячують свої праці порівняльному аспекту китайської та української мов у сфері граматики, лексики, перекладознавства. Що стосується сприйняття та відтворення фонетичних явищ китайської мови з точки зору носія української мови, то це питання залишається і досі актуальним, оскільки велика кількість наукових праць присвячена розгляду фонетики китайської мови з точки зору носія саме російської мови.

Метою статті є розглянути теоретичні аспекти творення монофтонгів та дифтонгів китайської мови, окреслити особливості артикуляції їх вимови, та порівняти з артикуляцією подібних їм звуків або звукових сполучень в українській мові.

Виклад основного матеріалу. Для вивчення фонетики китайської мови необхідно розуміти, що основною одиницею китайської фонетики є «цзи» (字 zì) – склад, який водночас відповідає писемному знакові та лексичній одиниці й розглядається як основна одиниця лексики, граматики і фонетики. До 1-го століття склад інтерпретували як неподільну одиницю, пізніше, з розвитком фонетики як розділу мовознавства, у ньому виділили «ініціал» (声 shēng) та «фіналь» (韵 yùn).

Отже, китайський склад складається з двох основних елементів, кожен з яких займає певне місце у структурі складу: звуку на початку складу – ініціал; звуку в кінці складу – фіналь.

Ініціал – це звук, який відкриває китайський склад, їх в китайській мові 21. [3, с. 42] У сучасній китайській мові неможливий збіг приголосних на кшталт українських слів (наприклад: «сто», «два» тощо). Фіналь – це звук, який закриває китайський склад, їх в китайській мові 39. Він може бути простим і складним. Прості фіналі (монофтонги) виражаються наступними голосними: а, о, е, і, у, й.

Складні фіналі є похідними від простих. Кожна складна фіналь складається з власне фіналі і попереднього нескладового («проміжного») голосного, що називається медіалю. Отже, складна фіналь – це завжди поліфтонг (дифтонг або трифтонг).

Дифтонг – це складний голосний звук неоднорідної артикуляції, що складається з двох елементів, які утворюють один склад, надаючи йому фонетичної цілісності. Зазвичай дифтонги мають більшу довготу, ніж монофтонги. Властивістю дифтонга є його нероздільність на дві фонемі. Дифтонги поділяють на висхідні (при їх вимові язик поступово піднімається з низького чи середнього ряду до верхнього) та низхідні (при їх вимові язик з верхнього ряду пересувається до середнього чи нижнього) [3, с. 43, 45]. Висхідні дифтонги являють собою два структурних елемента складу: медіаль + фіналь; низхідні дифтонги являють собою один структурний елемент – фіналь. Низхідними дифтонгами є фіналі ai, ei, ao, ou, а висхідними – ia, ua, uo, ie, iе.

Трифтонг – це складний голосний звук, що складається з трьох елементів, які утворюють один склад, що забезпечує фонетичну цілісність

трифтонга. Цікавим є те, що трифтонги характерні лише для тих мов, у яких є дифтонги. Прикладами трифтонгів в китайській мові є: uai, uei, iao, iou.

Окрім простих голосних монофтонгів, дифтонгів та трифтонгів, в китайській фонетичній системі виділяють також назалізовані фіналі. Їх також можна поділити на дві групи: фіналь з передньоязиковим «п»: an, ian, uan, üan, en, in, uen, ün та фіналь з задньоязиковим «пг»: ang, iang, uang, eng, ing, ueng, ong, iong.

Розглянемо детальніше способи творення монофтонгів китайської мови у порівнянні із голосними звуками в українській мові:

«а» – неогублений голосний заднього ряду низького піднесення [5].

Артикуляція перед вимовою: широко відкритий рот, кінчик язика недалеко від спинки нижніх зубів, язик опущено донизу, спинка язика знаходиться посередині.

Під час вимови м'яке піднебіння та язичок піднімаються, повітря не проходить через носову порожнину, голосові зв'язки вібрують [6].

Відмінність від вимови українського [а] полягає у тому, що задня спинка язика більше піднімається, а сам язик ще більше відходить назад.

Рис. 1. Артикуляція монофтонгу [а]

Рис. 2. Артикуляція звуку [а]

«у» – огублений голосний заднього ряду високого піднесення [5].

Артикуляція перед вимовою: язик позаду, задня частина спинки язика піднята до м'якого піднебіння, язик піднятий, рот трохи відкритий, губи округлені.

Під час вимови: м'яке піднебіння та язичок піднімаються, повітря не проходить через носову порожнину, голосові зв'язки вібрують [6].

Відмінність: артикуляція при вимові цього звука досить схожа на артикуляцію при вимові українського аналога [y], однак при вимові китайського звука язик займає більш переднє положення.

Рис. 3. Артикуляція монофтонгу [u]

Рис. 4. Артикуляція звуку [y]

«і» – неогублений голосний переднього ряду високого підняття [5].

Артикуляція перед вимовою: язик піднятий, передня частина спинки язика піднята до твердого піднебіння, кінчик язика опущений до спинки нижніх зубів, спинка язика торкається твердого піднебіння, рот відкритий дуже мало, губи рівні.

Під час вимови: м'яке піднебіння та язичок піднімаються, повітря не проходить через носову порожнину, голосові зв'язки вібрують [6].

Відмінність: на відміну від українського [i], китайський звук не пом'якшує приголосний, що стоїть перед ним, як у словах “сіно”, “літо”. Загалом артикуляція при вимові китайського і українського звуків тотожна.

Рис. 5. Артикуляція монофтонгу [i]

Рис. 6. Артикуляція звуку [i]

«ü» – огублений голосний переднього ряду високого піднесення [5].

Артикуляція перед вимовою: положення язика схоже на положення при вимові звука [I], однак ще більш низьке. Губи витягнуті вперед, утворюючи овал.

Під час вимови: м'яке піднебіння та язичок піднімаються, повітря не проходить через носову порожнину, голосові зв'язки вібрують [6].

Відмінність: складність у вимові цього звука зумовлюється тим, що його аналог відсутній в українській мові, можемо порівняти вимову цього монофтонга з комбінацією українських звуків [й] та [y] однак губи при вимові китайського звуку більш плоскі, а не округлені.

Рис. 7. Артикуляція монофтонгу «ü»

Рис. 8. Артикуляція звуків [й] та [y]

«о» – огублений голосний заднього ряду високо-середнього підняття [5].

Артикуляція перед вимовою: положення язика – напівпідняте, язик позаду, спинка язика піднімається до м'якого піднебіння, рот розкритий на половину, губи округлені трошки менше, ніж при вимові звука [u].

Під час вимови: м'яке піднебіння та язичок піднімаються, повітря не проходить через носову порожнину, голосові зв'язки вібрують [6]. Важливим є те, що під час вимови у складі зі звуками [b], [p], [m], [f] з'являється перехідний звук [u].

Відмінність: від українського звука [o] відрізняється тим, що язик більше відходить назад.

Рис. 9. Артикуляція монофтонгу [o]

Рис. 10. Артикуляція звуку [o]

«е» – неогублений голосний заднього ряду високо-середнього піднесення [5].

Артикуляція перед вимовою: положення язика – напівпідняте, спинка язика піднімається до м'якого піднебіння.

Під час вимови: м'яке піднебіння та язичок піднімаються, повітря не проходить через носову порожнину, губи не зімкнуті, голосові зв'язки вібрують. Язик змінює положення з напівпіднятого до напівопущеного [6].

Відмінність: при вимові цього звуку язик набагато більше відходить назад у порівнянні з артикуляцією при вимові українського [e].

Рис. 11. Артикуляція монофону [e]

Рис. 12. Артикуляція звуку [e]

Розглянемо детальніше способи творення дифтонгів китайської мови у порівнянні з голосними звуками в українській мові:

Рис. 13. Артикуляція дифтонгу [ai]

«ai» – низхідний дифтонг.

Артикуляція при вимові: положення язика таке ж як при вимові звука [a], кінчик язика може бути опущений до спинки нижніх зубів. Після чіткого звучання, спинка язика переходить у положення при вимові звука [i], однак язик займає трохи нижче положення. Рот трохи відкритий [6].

Відмінність: звук схожий на сполучення звуків [a] та [й] ([ai]) в українській мові, однак вимова звука [i] в китайському звуці набагато коротша.

Рис. 14. Артикуляція звуків [a] і [й]

«ei» – низхідний дифтонг.

Артикуляція при вимові: язик займає положення як при вимові звука [e], потім язик піднімається і зупиняється у положенні як при вимові звука [i], однак положення язика трохи нижче [6].

Відмінність: так само як і зі звуком [ai], вимова звука [i] коротша, ніж вимова сполучення звуків [ей] в українській мові.

Рис. 15. Артикуляція дифтонгу [ei]

Рис. 16. Артикуляція звуків [e] і [i]

«ao» – низхідний дифтонг.

Артикуляція при вимові: вимова починається з задньоязикового [a], кінчик язика віддаляється від нижніх зубів. Звук [a] звучить чітко. Потім задня частина спинки язика стискається, спинка язика підіймаються до положення при вимові звука [u] і зупиняється для вимови звука [u] [6], тобто дещо середнього між звуками [u] і [o].

Відмінність: різниця між вимовою китайського звука і сполучення звуків [ao] в українській мові полягає у тому, що звук [a] зазнає впливу наступної складової звука і язик відходить більше назад, але не торкається зубів. Такого характерного звучання звука [a] в українській мові немає.

Мал. 17. Артикуляція дифтонга [ao]

Мал. 18. Артикуляція звуків [a] і [o]

«ou» – низхідний дифтонг.

Артикуляція при вимові: вимова починається зі звука [ə] (Неогублений голосний середнього ряду високо-середнього підняття), після, язик піднімається для вимови [u] і зупиняється для вимови звука [o]. В той же час губи трохи округлюються [6].

Відмінність: відповідного сполучення звуків немає в українській мові, вимова кінцевого звука має вимовлятися як дещо середнє між звуками [y] та [o].

Рис. 19. Артикуляція дифтонгу [ou]

Рис. 20. Артикуляція звуків [o] і [y]

«ia» – висхідний дифтонг.

Артикуляція при вимові: положення язика таке ж як при вимові звука [i], потім язик просувається до середини, зупиняючись у положенні для вимови звука [a]. Рот поступово відкривається. Вимова звука [i] досить коротка, а звука [a] – довша.

Відмінність: вимова медіалі [i] така ж як вимова звука [i] окремо, однак коротка і чітка [6]. До того ж [i] не пом'якшує попередній приголосний, як це відбувається в українській мові. Після цього звучить звук [a], який відрізняється від українського [a] тим, що задня спинка язика більше піднімається, а сам язик ще більше відходить назад.

Рис. 21. Артикуляція дифтонгу [ia]

Рис. 22. Артикуляція звуків [й] і [a]

«іе» – висхідний дифтонг.

Артикуляція при вимові: положення язика таке ж як при вимові звука [i], потім язик просувається вперед до напівопущеного положення, як при вимові [e]. Рот поступово відкривається. Вимова звука [i] досить коротка, а звука [e] – довша [6].

Відмінність: від вимови українського [йе] відрізняється тим, що не пом'якшує попередній приголосний.

Рис. 23. Артикуляція дифтонгу [іе]

Рис. 24. Артикуляція звуків [й] і [е]

«ua» – висхідний дифтонг.

Артикуляція при вимові: положення язика таке ж як при вимові звука [u], потім язик просувається

Рис. 25. Артикуляція дифтонгу [ua]

ється до середини, зупиняючись у положенні для вимови звука [a]. Рот поступово відкривається [6].

Відмінність: важливою відмінністю від вимови сполучення цих звуків в українській мові є те, звук [u] вимовляється досить коротко, а звука [a] – довше. Форма губ поступово змінюється від найбільш округлої до розкритого рота.

Рис. 26. Артикуляція звуків [y] і [a]

«uo» – висхідний дифтонг.

Артикуляція при вимові: положення язика таке ж як при вимові звука [u], потім язик просувається назад, зупиняючись у положенні для вимови звука [o]. Форма губ поступово змінюється від щільно округлої до менш округлої. Рот трохи відкривається [6].

Відмінність: Нехарактерним для української мови є те, що перша складова звука вимовляється коротше, ніж друга частина – [o].

Рис. 27. Артикуляція дифтонгу [uo]

Рис. 28. Артикуляція звуків [y] і [o]

«üe» [yɛ] – висхідний дифтонг.

Артикуляція при вимові: положення язика таке ж, як при вимові звука [y], потім положення язика змінюється, просуваючись вперед до напівопущеного положення, як при вимові [ɛ]. Рот поступово відкривається [6].

Відмінність: відсутність аналога першої складової звука в українській мові, можна лише порівняти його з комбінацією вимови українських звуків [i] та [u]. Вимова звука [y] досить коротка, а звука [ɛ] – довша, що не є характерним для вимови звуків в українській мові.

Рис. 29. Артикуляція дифтонгу [yue]

Рис. 30. Артикуляція звуків [y] [u] і [ɛ]

Висновки. Підсумовуючи результати проведеного зіставного аналізу, можемо зробити висновок, що способи творення китайських голосних звуків мають певні розбіжності у порівнянні з українськими аналогами. Особлива складність полягає у відмінності артикуляції монофтонгів, що своєю чергою призводить до помилок під час відтворення поліфтонгів. Важливою відмінністю і складністю є різна довжина звучання складових дифтонгів. Розуміння цих відмінностей є важливим етапом успішного оволодіння фонетичним матеріалом китайської мови для україномовних студентів, що допоможе уникнути або побороти таке явище як фонетична інтерференція.

Список літератури:

1. Баранникова Л.И. О некоторых особенностях взаимодействия разнотипных диалектных лексических единиц в современных народных говорах. СПб. : Изд-во Ленинград. пед. ин-та им. А.И. Герцена, 1963. 248 с.
2. Задоев Т.П., Ши Хуан. Основы китайского языка. Вводный курс. Москва : Наука, 1993. 272 с.
3. Кірносова Н.А. Практична фонетика китайської мови : навч. посіб. Для студентів першого курсу філологічного факультету. Київ : НАККіМ, 2010. 93 с.
4. Ястреблянська М.В. Історія розвитку мовознавчої традиції в піднебесній. Дзільн, 2011. 4 с.
5. 何平. 汉语语言教程.基础篇 / 何平. - 北京: 北京大学出版社, 2006. 210 p.
6. 金晓. 汉语普通话语言图解课本 / 金晓, 刘广. - 北京: 北京语言大学出版社, 2011. 168 p.

References:

1. Barannikova, L.I. Some features of the interaction of diversified dialect lexical units in modern vernacular. St. Petersburg: Leningrad Publishing House. ped. their inst. Herzen, 1963. 248 p.
2. Zadoenko, T.P., Shi, Huang. Basics of Chinese. Introductory course. Moskva: Science, 1993. 272 p.
3. Kirnosova, N.A. Practical Phonetics of Chinese: Teach. tool. For first year students of the Faculty of Philology. Kyiv: NAKKIM, 2010. 93 p.
4. Yastrebylanska, M.V. History of the development of the linguistic tradition in the credit. Dillin, 2011. 4 p.
5. He Ping. Chinese Language Course. Basics / He Ping. Beijing: Peking University Press, 2006. 210 p.
6. Jin Xiao. Chinese Mandarin Language Illustrated Textbook / Jin Xiao, Liu Guang. Beijing: Beijing Language and Culture University Press, 2011. 168 p.